

ورزش

تاریخچه جام حذفی در ایران

جام حذفی مادر فوتبال

جام حذفی در تمام دنیا اعتبار و پیشینه فوتبال هر کشوری است. قدرت فوتبال یک کشور را با لیگ آن می‌سنجند و چشم دنیا معمولاً به نتایج لیگ‌هاست، قهرمان لیگ‌ها وارد تورنمنت‌های معتبری چون لیگ قهرمانان هر قاره می‌شوند و دریافتی‌ها و درآمد‌ها در لیگ پایه و اساس قرارداد هر

بازیکن و مربی است. فصل فوتبال را با شروع و پایان لیگ می‌سنجند و خلاصه اینکه به شکلی کاملاً عامیانه این لیگ است که جام اول در هر کشوری محسوب می‌شود. اما پس چرا جام حذفی پیشینه و اعتبار هر کشور است؟

اولین جام جهان

اگر به تولد فوتبال نگاه کنیم ارزش و جایگاه جام حذفی نمایان می‌شود. امروزه قدیمی‌ترین تورنمنت فوتبال جهان جام حذفی انگلستان است که قدمتی بالغ بر یک و نیم قرن دارد. یعنی بیش از ۱۵۰ سال است که جام حذفی در این کشور برگزار می‌شود. کشوری که خود را صاحب و مبدع فوتبال می‌داند. حتماً می‌دانید که تمام دنیا در کمیته قانونگذاری فدراسیون جهانی فوتبال چهار نماینده دارند و بریتانیا هم چهار نماینده که از اسکاتلند، ایرلند، انگلستان و ولز هستند. تنها جزیره دنیا که اجازه دارد ۴ تیم ملی در مسابقات معتبر بین‌المللی شرکت دهد و باز حتماً این را هم می‌دانید که نخستین بازی ملی تاریخ فوتبال بین انگلستان و اسکاتلند برگزار شده است. همین دلایل کافی است اهمیت جام حذفی پی ببریم.

دلیل گسترش فوتبال

اما فوتبال چگونه در دنیا گسترده شد؟ فراموش نکنیم که تیم لازمه اصلی برگزاری مسابقات فوتبال است. پیدایش تیم‌ها منجر به برگزاری مسابقات شد و این حساسیت مسابقات بود که تماشاگران را به خود جلب کرد. اگر به تاریخ نگاه کنید، می‌بینید که اولین مسابقات در هر کجای دنیا به شکل حذفی برگزار شده و تا دهه‌ها تورنمنت‌ها نیز جدول حذفی و دو حذفی داشتند. به عبارت دیگر مسابقات دوره‌ای و به شکل رفت و برگشتی که استاندارد لیگ با تعریف جهانی است، همیشه و در هر کشور پس از جام حذفی متولد شده و در واقع ابتدا باشگاه‌ها شکل گرفتند و در جام حذفی قوام یافتند، پس از آن که فوتبال در میان مردم جایگاه خود را پیدا کرد این باشگاه‌ها به شکل حرفه‌ای به زندگی خود ادامه داده و زمینه‌ساز پیدایش لیگ شدند. جام حذفی مادر تمام مسابقات و تمام تورنمنت‌ها در تمام کشورهای دنیا است.

استارت فوتبال در ایران

نگاهی به کشور خودمان فصل الخطاب است. در کشور ما از ابتدای قرن گذشته فوتبال داشتیم و تیم‌هایی در شهرهای مختلف خوزستان، آذربایجان و تهران تشکیل شدند که به صورت دوستانه، محلی یا منطقه‌ای با یکدیگر بازی می‌کردند. یک مسابقه و تمام، دیگر بازی بعدی و قبلی در کار نبود. از ۱۳۱۸ که مسابقات قهرمانی کشور در رشته‌های مختلف با قوانین جدید بین‌المللی در ایران آغاز شد، مسابقات فوتبال هم به شکل حذفی برگزار شد. کلنی‌های مختلف از استان‌های مختلف می‌آمدند و این تیم‌های منتخب با یکدیگر بازی می‌کردند و در نهایت یک تیم به عنوان قهرمان معرفی می‌شد. در دهه‌های بعد که تعداد بازیکنان و باشگاه‌ها بیشتر شد، در شهرها و استان‌های مختلف مسابقات زیر نظر هیأت‌ها شکل گرفت که باز آنها هم به صورت تک‌حذفی یا دوحذفی بود تا قهرمان هر شهر یا هر استان مشخص شود. در دهه ۳۰ و آغاز دهه ۴۰ که باشگاه‌ها خود را سواً تورنمنت‌هایی را در یک شهر به صورت مجتمع ترتیب می‌دادند، باز شکل برگزاری مسابقات حذفی بود.

اینجا همه چیز برعکس است!

اگر مخاطب همیشگی ما بوده باشید حتماً این گزاره را قبلاً خوانده‌اید که در کشور ما و برگرفته از فرهنگ ما - که بسیاری از اتفاقات و رویدادهای بین‌المللی را به شکلی متفاوت اجرا می‌کنیم - فوتبال نیز استثنا نیست. همه جای دنیا ابتدا فدراسیون دارند و بعد تیم ملی تشکیل می‌شود اما در ایران ابتدا تیم ملی تشکیل شده و شش سال بر فدراسیون متولد شد! پس جای تعجب ندارد که جام حذفی باعث گسترش فوتبال و پیدایش لیگ در ایران شده اما خود پس از لیگ به شکل رسمی برگزار شده باشد! البته این حقیقت را فراموش نکنید ما دهه‌ها قبل از تولد لیگ و همان طور که در بالا اشاره شد مسابقات حذفی داشته‌ایم اما وقتی منظور از تورنمنت رسمی پذیرفته شده از طرف تمام مجامع بین‌المللی است. آن وقت تاریخ تولد جام حذفی در ایران به دهه پنجاه شمسی برمی‌گردد، حال آنکه لیگ سال ۱۳۴۹ در ایران متولد شد.

تولد لیگ در بستر حذفی

شاید خیلی‌ها ندانند که عمر جام ملت‌های آسیا از جام ملت‌های اروپا بیشتر است. همه، قاره اروپا را به عنوان قدرت اول فوتبال جهان می‌شناسند اما اولین دوره جام ملت‌های اروپا در ۱۹۶۰ برگزار شد حال آنکه در همین سال جام ملت‌های آسیا دومین دوره خود را تجربه می‌کرد!

در آن دوره‌های اولیه مسابقات معتبر بین‌المللی و بالاترین سطح آن یعنی جام جهانی به صورت حذفی برگزار می‌شد و به همین دلیل کشورها با یک مسابقه در جام جهانی مجبور به خداحافظی می‌شدند. در دهه ۵۰ میلادی زمانی که تلویزیون به میان آمد و فوتبال گسترش پیدا کرده و چرخه مالی قدرتمندی پیدا کرد، این ضعف که یک کشور به کشور در قاره دیگر سفر می‌کند و بعد از یک مسابقه مجبور به بازگشت است، باعث شد که فیفا به فکر برگزاری مسابقات دوره‌ای بیفتد ولی در جام ملت‌های آسیا و اروپا مسابقات حذفی تا دهه ۶۰ میلادی ادامه داشت.

جالب اینکه در آسیا نخستین دوره مسابقات به شکل امروزی و دوره‌ای که یک تیم با شایستگی و پس از بازی کردن با تمام تیم‌ها به قهرمانی برسد، در ۱۹۶۸ و چهارمین دوره جام ملت‌ها بود که در تهران برگزار می‌شد و تیم کشورمان در نخستین حضور آسیایی خود به عنوان قهرمانی رسید. پس می‌بینید که این شکل برگزاری حذفی در دنیا بوده که پس از گستراندن فوتبال به سرتاسر جهان باعث پیدایش لیگ‌ها شده است.

جام بی‌نایب قهرمان!

یک توضیح ضروری در اینجا لازم است و آن اینکه یک اشتباه تکراری و یک غلط مصطلح در ذهن بسیاری شکل گرفته که برخی نیز از آن سوءاستفاده می‌کنند. در جام حذفی عنوانی به نام نایب قهرمان یا افتخار دومی نداریم. در جام حذفی تنها یک تیم قهرمان می‌شود و مابقی تیم‌ها حذف، تنها فرق تیم‌ها در مرحله حذف آنهاست. یعنی یک تیم در همان دور اول می‌بازد و کنار می‌رود و یک تیم در فینال اما تفاوتی بین این دو نیست و هر دو باخته‌اند. بنابراین در این جام نمی‌توان به کسی عنوان نایب قهرمان اطلاق کرد. هیچ تیم و هیچ مدیر یا هیچ بازیکنی نمی‌تواند مدعی شود که من نایب قهرمان جام حذفی شده‌ام. در مسابقات لیگ عنوان دومی و سومی افتخار است و سهمیه قاره می‌گیرد. بین تیم یازدهم و دوازدهم از نظر پاداش و دریافتی تفاوت است، به خاطر اینکه در یک فصل و یک سال تیم‌ها رقابت می‌کنند و تفاوت در امتیازات یا گل‌ها مشخص می‌شود اما در جام حذفی یک تیم ممکن است در همان دور اول بسته به اتفاقات فوتبالی یا حتی اشتباه داور یبازد و حذف شود. در نتیجه هیچ تفاوتی بین تیم‌های مغلوب نیست و تنها قهرمان است که از او یاد می‌شود و اسم بردن از تیم فینالیست و شکست خورده در بازی آخر به معنی دادن اعتبار به آن تیم نیست.

آزادی خرمشهر

در دنیای امروز تورنمنت‌های مختلف فوتبال نام‌های گوناگونی به خود می‌گیرند و انتخاب این نام‌ها کاملاً در اختیار برگزارکننده است. می‌تواند اسم حاکم یک کشور باشد یا از روی اسپانسر برگزاری آن مسابقات گرفته شود. اسم یک لیگ یا یک تورنمنت می‌تواند در طول دهه‌های مختلف تغییر کند. در خود ایران پنج دوره مختلف برگزاری لیگ با پنج نام گوناگون داشته‌ایم که الزاماً بین آنها فاصله هم وجود ندارد. مثلاً لیگ قدس به لیگ آزادگان منتهی شد و لیگ آزادگان به لیگ برتر و تنها نام آن تغییر کرد.

در مورد جام حذفی هم، چنین است، در دنیا و در بسیاری از کشورها به جام حذفی کوبا می‌گویند. در کشور ما جام حذفی نام‌های مختلفی داشته، پیش از پیروزی انقلاب اسلامی به نام جام پهلوی خوانده می‌شد و پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تا امروز نام جام آزادی خرمشهر روی آن است. همان طور که لیگ برتر ما نام جام خلیج فارس دارد.

جام ۴۷ ساله

جام حذفی سال ۱۳۵۴ در ایران متولد شد و تاکنون ۳۵ دوره آن برگزار شده است. اسفندماه ۱۴۰۱ مرحله یک‌هشتم نهایی سی و ششمین دوره جام حذفی در شهرهای مختلف برگزار شد و تنها دیدار فولاد و گل‌گهر از این مرحله باقی است. برای یادآوری قابل ذکر است که در این مرحله پرسپولیس، سپاهان را در اصفهان حذف کرد و استقلال، ملوان را در تهران. دو تیم از سطوح پایین‌تر به جمع هشت تیم برتر رسیده‌اند و برای رسیدن به عنوان قهرمانی این جام تنها سه مسابقه دیگر باقی است. نساجی مدافع عنوان قهرمانی جام حذفی در مرحله یک هشتم با پیروزی در ضربات پنالتی مقابل آلومینیوم اراک موفق به حذف این تیم شد و یکی از هشت تیم مرحله یک چهارم نهایی است. تقابل نساجی و آلومینیوم در واقع تکرار فینال دوره قبل بود. در مورد آمار و رکوردهای جام حذفی که استقلال پرافتخارترین تیم ما در این تورنمنت است در جای دیگر خواهید خواند و اینک مروری کوتاه خواهیم داشت بر ۳۵ دوره عمر برگزاری این تورنمنت.

دوره اول

نخستین دوره جام حذفی در سال ۱۳۵۴ یعنی زمانی که دو دوره لیگ ایران و سه دوره لیگ تخت جمشید برگزار شده بود و تیم‌ها در فصل چهارم لیگ تخت جمشید بودند برگزار شد. این دوره در فصل ۵۵-۵۴ برگزار و دو تیم ملوان و تراکتورسازی به فینال رسیدند. دیدار فینال در تهران برگزار شد و ملوان با هدایت بهمن صالح‌نیا ۴ بر یک تراکتور را در فینال برد و عنوان قهرمانی نخستین دوره جام حذفی را به خود اختصاص داد.

دوره دوم

دومین دوره جام حذفی نیز پیش از انقلاب برگزار شد. در فصل ۵۷-۵۶ که همزمان با لیگ ششم تخت جمشید بود. در این دوره استقلال و هما، دو تیم تهرانی به فینال رسیدند و استقلال با هدایت ولادیمیر جگیچ با پیروزی دو بر صفر در فینال فاتح دومین دوره جام حذفی شد.

وقفه اول

بین دوره دوم و سوم جام حذفی ۸ سال فاصله بود. از ۱۳۵۷ و پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن تا ۱۳۶۵ و تولد دوباره جام حذفی نه مسابقات لیگ داشتیم و نه مجالسی برای پرداختن به فوتبال. اولویت کشور دفاع مقدس بود اما مسابقات باشگاهی در تهران و در برخی شهرهای دیگر سالانه برگزار می‌شد و تورنمنت‌های فصلی همچون جام ۲۲ بهمن هم داشتیم.

دوره سوم

اما نخستین مسابقه رسمی که پس از پیروزی انقلاب فدراسیون فوتبال برگزار کرد جام حذفی فصل ۶۶-۶۵ بود. ملوان درست مثل دوره اول در تولد دوباره جام حذفی نیز به فینال رسید و دوباره با بهمن صالح‌نیا مقابل یک تیم شهرستانی - یعنی خیبر خرم‌آباد - در تهران بازی فینال را دو بر صفر برد و به مقام قهرمانی رسید. در غیاب لیگ قهرمان جام حذفی به عنوان نماینده ایران به جام باشگاه‌های آسیا معرفی شد.

دوره چهارم

فصل ۶۷-۶۶ اولین فصل پس از انقلاب بود که ۳ تورنمنت برگزار و در هر سه پرسپولیس و رهبری علی پروین با اقتدار قهرمان شد. قهرمان جام باشگاه‌های تهران و قهرمان جام حذفی تهران در غیاب لیگ با اقتدار در جام حذفی همه رقبایا را شکست داد و در فینال به ملوان رسید؛ مدافع عنوان قهرمانی. برای نخستین بار در این دوره بازی فینال رفت و برگشتی اما هردو در تهران برگزار شد و پرسپولیس با پیروزی یک بر صفر در مجموع دو دیدار به عنوان قهرمانی رسید. پرسپولیس به آسیا رفت اما بدون علی پروین!

